

**GLOBALLASHUV SHAROITIDA XALQARO MIGRATSIYA
JARAYONLARINING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI**

Melikulov Nurjov Latifovich

O'zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish instituti

Kasbiy tayyorgarlik fakulteti Maxsus fanlar sikli o'qituvchisi

Tel: 77 269 27 72

Annotatsiya. Maqolada mehnat migratsiyasi, ta'lim migratsiyasi, majburiy ko'chish, qochoqlar migratsiyasi, noqonuniy migratsiya, mavsumiy va tranzit migratsiya kabi zamonaviy migratsiya shakllari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, migratsiyaning qabul qiluvchi va migrantlarni yuboruvchi mamlakatlar iqtisodiyotiga ta'siri, mehnat resurslaridan samarali foydalanish, pul o'tkazmalari, «aqlar oqimi», demografik jarayonlar, ijtimoiy moslashuv va madaniy integratsiya masalalari yoritilgan. Maqolada migratsiya siyosatini takomillashtirish, migrantlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, qonuniy mehnat migratsiyasi kanallarini kengaytirish hamda migratsiya jarayonlarini xalqaro hamkorlik asosida boshqarish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Аннотация. В статье рассматриваются современные формы миграции, такие как трудовая миграция, образовательная миграция, вынужденное перемещение, запланированная миграция, нелегальная миграция, сезонная и транзитная миграция. Также влияет миграция на аварийные принимающие и отправляющие страны, эффективное использование трудовых ресурсов, успешные переводы, «утечка мозгов», демографические процессы, социальная адаптация и культурная интеграция. В статье разработаны предложения по совершенствованию миграционной политики, защите прав и интересов международных отношений, расширению каналов легальной трудовой миграции и управлению миграционными процессами на основе международного сотрудничества.

Annotation. This article examines contemporary forms of migration, including labor migration, educational migration, forced displacement, refugee migration, illegal migration, seasonal and transit migration. It also covers the impact of migration on the economies of receiving and sending countries, the efficient use of labor resources, remittances, brain drain, demographic processes, social adaptation, and cultural integration. The article develops proposals for improving migration policy, protecting the rights and interests of migrants, expanding channels for legal labor migration, and managing migration processes through international cooperation.

Kalit so'zlar: migratsiya, globallashuv, xalqaro migratsiya, mehnat migratsiyasi, migrant, qochoq, demografiya, mehnat bozori, migratsiya siyosati, integratsiya, reintegratsiya, migratsiya xavfsizligi.

Ключевые слова: миграция, глобализация, всемирная миграция, трудовая миграция, мигрант, беженец, демография, рынок труда, миграционная политика, интеграция, реинтеграция, миграционная безопасность.

Keywords: migration, globalization, international migration, labor migration, migrant, refugee, demography, labor market, migration policy, integration, reintegration, migration security.

Migratsiya insoniyat tarixida doimo muhim ijtimoiy jarayonlardan biri bo'lib kelgan. Insonlarning bir hududdan ikkinchi hududga ko'chishi iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, tabiiy va madaniy omillar ta'sirida yuzaga keladi. Qadimgi davrlarda migratsiya asosan yashash uchun qulay hududlarni izlash, tabiiy resurslardan foydalanish, urushlar yoki iqlim o'zgarishlari bilan bog'liq bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda migratsiya jarayonlari ancha murakkab va ko'p qirrali tus olgan.

XX asr oxiri va XXI asr boshlarida globallashtirish jarayonlarining jadallashishi migratsiyaning mazmuni va ko'lamiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Dunyo mamlakatlari iqtisodiyotining o'zaro bog'liqligi kuchaydi, tovarlar, kapital, texnologiyalar va xizmatlar harakati bilan bir qatorda insonlarning xalqaro harakati ham kengaydi. Turli mamlakatlarda mehnat resurslariga bo'lgan talab va taklifning notekis taqsimlanishi xalqaro mehnat migratsiyasining kengayishiga olib kelmoqda.

Bugungi kunda insonlar faqat iqtisodiy sabablar tufayli emas, balki ta'lim olish, kasbiy malaka oshirish, xavfsiz hayot izlash, oilaviy sabablar, siyosiy beqarorlikdan qochish, tabiiy ofatlar va ekologik o'zgarishlar tufayli ham bir mamlakatdan boshqasiga ko'chmoqda. Shu sababli migratsiyani faqat mehnat resurslarining hududlararo harakati sifatida baholash yetarli emas.

Migratsiya jarayonlarining globallashtirish mamlakatlar taraqqiyotiga bir vaqtning o'zida ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bir tomondan, migratsiya mehnat resurslarini qayta taqsimlash, ishsizlikni qisqartirish, migrantlarni yuboruvchi mamlakatlarga pul o'tkazmalarining ko'payishi, qabul qiluvchi davlatlarda ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojni qoplash imkonini beradi. Ikkinchi tomondan esa, noqonuniy migratsiya, odam savdosi, migrantlarning ekspluatatsiya qilinishi, ijtimoiy integratsiya muammolari, "aqlar oqimi", ijtimoiy keskinlik va migratsiya xavfsizligi bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqaradi.

Shu nuqtai nazardan migratsiya jarayonlarini ilmiy jihatdan o'rganish, uning sabab va oqibatlarini aniqlash, davlat migratsiya siyosatini takomillashtirish hamda xalqaro hamkorlik mexanizmlarini rivojlantirish bugungi kunning muhim vazifalaridan hisoblanadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi dunyoda migratsiya jarayonlarining globallashtirish xususiyatlarini tahlil qilish, uning asosiy omillarini aniqlash, migratsiyaning jahon mamlakatlari ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ta'sirini baholash va migratsiya jarayonlarini samarali boshqarish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

migratsiya tushunchasi va uning asosiy shakllarini yoritish;

xalqaro migratsiyaning globallashtirishga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilish;

zamonaviy migratsiya jarayonlarining asosiy yo'nalishlarini ko'rsatish;
mehnat migratsiyasining jahon iqtisodiyotidagi ahamiyatini baholash;
migratsiyaning migrantlarni yuboruvchi va qabul qiluvchi mamlakatlarga ta'sirini tahlil qilish;

migratsiyaning ijtimoiy, demografik va madaniy oqibatlarini ko'rib chiqish;
migratsiya jarayonlarini tartibga solish bo'yicha takliflar ishlab chiqish.

“Migratsiya” atamasi lotincha “migratio” so'zidan kelib chiqqan bo'lib, ko'chish, bir joydan ikkinchi joyga harakatlanish ma'nosini anglatadi. Ilmiy adabiyotlarda migratsiyaga turli xil ta'riflar berilgan. Umuman olganda, migratsiya deganda insonlarning doimiy yoki vaqtinchalik yashash, ishlash, o'qish yoki boshqa maqsadlarda bir hududdan ikkinchi hududga ko'chishi tushuniladi.

Migratsiya ichki va tashqi migratsiyaga bo'linadi. Ichki migratsiya mamlakat hududi doirasida amalga oshiriladi. Masalan, qishloq aholisining shaharlarga ko'chishi ichki migratsiyaning keng tarqalgan shakllaridan biridir. Tashqi migratsiya esa davlat chegaralaridan tashqariga chiqish bilan bog'liq bo'lib, xalqaro migratsiya deb ataladi.

Xalqaro migratsiyada ikki asosiy tushuncha muhim ahamiyatga ega: emigratsiya va immigratsiya. Emigratsiya insonning o'z mamlakatidan boshqa davlatga ko'chib ketishini, immigratsiya esa xorijiy mamlakat fuqarosining muayyan davlatga ko'chib kelishini anglatadi.

Migratsiyaning maqsadiga qarab mehnat, ta'lim, oilaviy, siyosiy, majburiy, mavsumiy va boshqa turlari mavjud. Hozirgi globallashtirish davrida ushbu turlar bir-biri bilan chambarchas bog'lanib bormoqda. Masalan, dastlab ta'lim olish uchun xorijga chiqqan inson keyinchalik o'sha mamlakatda ishlash va doimiy yashashga qaror qilishi mumkin.

Migratsiyaning yana bir muhim xususiyati uning davomiyligi bilan bog'liq. Doimiy migratsiya bilan bir qatorda vaqtinchalik, mavsumiy va aylanma migratsiya shakllari ham keng tarqalmoqda. Ayniqsa, mehnat bozori ehtiyojlarining mavsumiy xususiyati ishchilarning ma'lum vaqt davomida bir davlatda ishlab, keyin o'z mamlakatiga qaytishiga olib kelmoqda.

Globallashtirish dunyo mamlakatlari o'rtasida iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va madaniy aloqalarning chuqurlashuvi jarayonidir. Ushbu jarayon migratsiyaga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Globallashtirish sharoitida insonlarning harakatlanishi uchun imkoniyatlar kengaydi. Transport vositalarining rivojlanishi, aviatsiya xizmatlarining ommalashishi, internet va raqamli texnologiyalarning taraqqiy etishi mamlakatlar o'rtasidagi masofani shartli ravishda qisqartirdi.

Ilgari boshqa davlatga ko'chish haqida ma'lumot olish va ish topish qiyin bo'lgan bo'lsa, hozir internet orqali xorijiy mehnat bozorlari haqida ma'lumot olish, ish beruvchilar bilan muloqot qilish, hujjatlarni elektron tarzda rasmiylashtirish va migratsiya jarayonini oldindan rejalashtirish imkoniyati mavjud.

Globallashuv migratsiya tarmoqlarining shakllanishiga ham olib keldi. Muayyan davlatdan avval xorijga chiqqan migrantlar keyinchalik o'z qarindoshlari, tanishlari va yurtdoshlariga ish topish, yashash va moslashish masalalarida yordam beradi. Natijada migratsiyaning o'ziga xos ijtimoiy tarmoqlari vujudga keladi.

Migratsiya globallashuvining yana bir muhim xususiyati — uning geografiyasi kengayib borayotganidir. Agar ilgari migratsiya asosan ayrim yirik iqtisodiy markazlar bilan bog'liq bo'lgan bo'lsa, hozir dunyoning deyarli barcha mintaqalari migratsiya jarayonlarining ishtirokchisiga aylangan.

Ayrim mamlakatlar asosan migrantlarni qabul qiluvchi davlatlar bo'lsa, boshqalari mehnat migrantlarini yuboruvchi mamlakatlar sifatida namoyon bo'ladi. Biroq globallashuv sharoitida bir mamlakatning o'zi ham migrantlarni yuboruvchi, ham qabul qiluvchi davlat bo'lishi mumkin.

Shu tariqa migratsiya milliy chegaralar bilan cheklanib qolmaydigan, bir nechta mamlakatlarni bir vaqtning o'zida qamrab oladigan global ijtimoiy jarayonga aylanmoqda.

Migratsiya jarayonlarining globallashuviga bir qator omillar ta'sir ko'rsatadi.

Iqtisodiy omillar xalqaro migratsiyaning eng asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Turli mamlakatlarda ish haqi, bandlik darajasi, turmush darajasi va mehnat sharoitlarining farq qilishi insonlarni yaxshi iqtisodiy imkoniyatlarga ega bo'lgan davlatlarga intilishga undaydi.

Mehnat resurslarining mamlakatlar bo'yicha notekis taqsimlanishi ham muhim ahamiyatga ega. Rivojlangan mamlakatlarda ayrim tarmoqlarda ishchi kuchiga talab yuqori bo'lsa, rivojlanayotgan davlatlarda mehnat resurslarining ortiqchaligi kuzatilishi mumkin.

Natijada mehnat migratsiyasi iqtisodiy talab va taklif o'rtasidagi nomutanosiblikni qisman bartaraf etish mexanizmi sifatida xizmat qiladi.

Dunyo mamlakatlarida demografik jarayonlar bir xil kechmayapti. Ayrim mamlakatlarda aholi tez ko'payib, mehnatga layoqatli aholi ulushi ortib borayotgan bo'lsa, boshqa davlatlarda aholining qarishi va mehnat resurslari qisqarishi kuzatilmoqda.

Aholi qarib borayotgan davlatlar uchun xorijiy ishchi kuchini jalb qilish iqtisodiy ehtiyojga aylanishi mumkin. Ayniqsa, qurilish, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish, tibbiyot va parvarish sohalarida xorijiy mehnat resurslariga talab yuqori bo'ladi.

Siyosiy beqarorlik, qurolli mojarolar, urushlar, ta'qib va inson huquqlarining buzilishi majburiy migratsiyaning asosiy sabablari hisoblanadi.

Bunday vaziyatlarda insonlar o'z hayoti va xavfsizligini saqlab qolish maqsadida boshqa hudud yoki mamlakatga ko'chishga majbur bo'ladi. Shu sababli qochoqlar va boshpana izlovchilar masalasi xalqaro migratsiya siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Oila a'zolari bilan birlashish, farzandlarga yaxshiroq ta'lim berish, tibbiy xizmatlardan foydalanish, xavfsiz muhitda yashash kabi omillar ham migratsiya qarorlariga ta'sir ko'rsatadi.

Ko'p hollarda iqtisodiy migratsiya oilaviy migratsiyaga aylanadi. Dastlab bir kishi xorijga ishlash uchun ketadi, keyinchalik uning oila a'zolari ham ushbu davlatga ko'chib borishi mumkin.

Xalqaro ta'lim migratsiyasi ham tobora rivojlanib bormoqda. Yoshlar nufuzli universitetlarda ta'lim olish, zamonaviy bilim va kasbiy ko'nikmalarni egallash maqsadida xorijiy davlatlarga chiqishmoqda.

Ta'lim migratsiyasi keyinchalik yuqori malakali mehnat migratsiyasiga aylanishi mumkin. Shuning uchun ko'plab davlatlar xorijiy talabalarni jalb qilishni inson kapitali siyosati bilan bog'laydi.

Iqlim o'zgarishi, qurg'oqchilik, suv tanqisligi, tabiiy ofatlar, dengiz sathining ko'tarilishi va boshqa ekologik muammolar ham aholining ko'chishiga ta'sir qilmoqda.

Ekologik migratsiya kelajakda xalqaro migratsiya siyosatining yanada muhim yo'nalishlaridan biriga aylanishi mumkin.

Mehnat migratsiyasi xalqaro migratsiyaning eng keng tarqalgan shakllaridan biridir. Mehnat migrantlari o'z mamlakatlarida mavjud bo'lmagan yoki daromadi past bo'lgan ish o'rinlari o'rniga xorijiy mehnat bozorida yuqoriroq daromad va yaxshi mehnat sharoitlarini izlaydilar.

Mehnat migratsiyasi jahon iqtisodiyoti uchun muhim ahamiyatga ega. Migrantlar qabul qiluvchi davlatlarda mehnat resurslariga bo'lgan talabni qoplaydi. Ayrim hollarda mahalliy aholi ishlashni istamaydigan yoki ishchi kuchi yetishmaydigan sohalarda migrantlar asosiy mehnat resurslariga aylanadi.

Migrantlarni yuboruvchi mamlakatlar uchun esa xorijda ishlayotgan fuqarolarning mamlakatga yuborgan mablag'lari muhim iqtisodiy manba hisoblanadi. Ushbu mablag'lar oilalarning daromadini oshirish, uy-joy qurish, ta'lim va tibbiy xizmatlarga sarflash, tadbirkorlikni rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Biroq mehnat migratsiyasining salbiy tomonlari ham mavjud. Xorijda mehnat qilayotgan shaxslar mehnat huquqlarining buzilishi, ish haqining kechiktirilishi, ish beruvchilar tomonidan ekspluatatsiya qilinishi, hujjatlar bilan bog'liq muammolar yoki ijtimoiy himoyaning yetarli emasligi kabi xavflarga duch kelishi mumkin.

Shu sababli mehnat migratsiyasini faqat iqtisodiy jarayon sifatida emas, balki inson huquqlari va ijtimoiy himoya masalasi sifatida ham ko'rib chiqish zarur.

Migratsiya qabul qiluvchi mamlakatlarning iqtisodiyoti va ijtimoiy hayotiga turlicha ta'sir ko'rsatadi.

Birinchi navbatda, migrantlar mehnat bozoridagi ishchi kuchiga bo'lgan talabni qondirishga yordam beradi. Bu ayniqsa aholi qarib borayotgan mamlakatlar uchun muhimdir.

Ikkinchidan, migrantlar tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishi mumkin. Xorijdan kelgan shaxslar yangi bizneslar tashkil etib, yangi ish o'rinlari yaratishi va xizmatlar sohasini kengaytirishi mumkin.

Uchinchidan, migratsiya madaniy xilma-xillikni kuchaytiradi. Turli millat vakillarining bir joyda yashashi milliy taomlar, san'at, til, urf-odat va madaniy tajribalarning o'zaro boyishiga olib keladi.

Shu bilan birga, migratsiya qabul qiluvchi davlat oldiga muayyan vazifalarni ham qo'yadi. Migrantlarni ta'lim, tibbiyot, uy-joy, ijtimoiy xizmatlar va mehnat bozoriga integratsiya qilish uchun davlat dasturlari talab etiladi.

Migratsiya keskin va nazoratsiz tus olgan hollarda ijtimoiy infratuzilmaga qo'shimcha yuklama tushishi, uy-joy masalasi murakkablashishi yoki mehnat bozorida raqobat kuchayishi mumkin. Shuning uchun migratsiya siyosati iqtisodiy manfaatlar bilan ijtimoiy barqarorlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashi lozim.

Mehnat migratsiyasi migrantlarni yuboruvchi mamlakatlar uchun ham katta ahamiyatga ega. Eng muhim ijobiy ta'sirlardan biri - xorijdan pul o'tkazmalarining kirib kelishidir. Ushbu mablag'lar aholi farovonligini oshirish, kambag'allikni kamaytirish va ichki iste'molni qo'llab-quvvatlashga xizmat qilishi mumkin.

Migrantlar xorijda ishlash davrida yangi kasbiy ko'nikmalar, mehnat madaniyati va texnologiyalarni o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Agar ushbu insonlar mamlakatga qaytib kelsa, orttirgan bilim va tajribasini milliy iqtisodiyotda qo'llashi mumkin.

Biroq mehnat migratsiyasining mamlakat uchun salbiy jihatlari ham bor. Ayniqsa, yuqori malakali mutaxassislarning doimiy ravishda xorijga ketishi "aqlar oqimi" muammosini keltirib chiqaradi.

Shifokorlar, muhandislar, olimlar, dasturchilar, o'qituvchilar va boshqa yuqori malakali kadrlarning mamlakatdan chiqib ketishi milliy mehnat bozorida mutaxassislarning tanqisligini yuzaga keltirishi mumkin.

Shuning uchun davlatning vazifasi migratsiyani taqiqlash emas, balki migratsiyaning ijobiy iqtisodiy samaralarini oshirish va salbiy oqibatlarini kamaytirishdan iborat bo'lishi kerak.

Zamonaviy migratsiya jarayonlarining muhim xususiyatlaridan biri — yuqori malakali mutaxassislarning migratsiyasining kuchayishidir.

Rivojlangan davlatlar malakali mutaxassislarni jalb qilishdan foydalanadilar, chunki inson kapitali iqtisodiy o'sish va innovatsion rivojlanishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Biroq mutaxassislarning ommaviy ravishda bir mamlakatdan boshqasiga ketishi migrantlarni yuboruvchi davlat uchun inson kapitali yo'qotilishiga olib kelishi mumkin.

Shu munosabat bilan "aqlar oqimi"ni "aqlar aylanishi"ga aylantirish muhim. Buning uchun xorijda ishlayotgan mutaxassislarning bilan doimiy aloqalar o'rnatish, ularning mamlakatdagi ilmiy va tadbirkorlik loyihalarida ishtirok etishi uchun imkoniyat yaratish zarur.

Zamonaviy raqamli texnologiyalar bunday hamkorlikni yanada osonlashtirmoqda. Mutaxassis mamlakatdan tashqarida yashagan holda ham mahalliy kompaniya, universitet yoki ilmiy muassasa bilan hamkorlik qilishi mumkin.

Migratsiya aholi soni va tarkibiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Migrantlarni yuboruvchi mamlakatlarda mehnatga layoqatli aholi soni qisqarishi mumkin. Qabul qiluvchi mamlakatlarda esa migratsiya aholi sonini ko'paytirish va demografik qarish jarayonini sekinlashtirishga yordam beradi.

Ayniqsa, mehnatga layoqatli yosh aholining migratsiyasi mamlakatning yosh-jins tarkibiga ta'sir ko'rsatadi. Agar asosan yosh erkaklar mehnat migratsiyasiga ketsa, mamlakatda oilaviy va ijtimoiy munosabatlarda ham o'zgarishlar yuzaga kelishi mumkin.

Migratsiya demografik siyosat bilan uzviy bog'liq bo'lishi lozim. Davlat migratsiya oqimlarini aholi dinamikasi, mehnat resurslariga ehtiyoj va hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy imkoniyatlari bilan muvofiqlashtirishi zarur.

Migrantlarning yangi jamiyatga moslashuvi migratsiya siyosatining eng muhim masalalaridan biridir. Integratsiya deganda migrantlarning qabul qiluvchi mamlakat jamiyatining iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotida ishtirok etishi tushuniladi. Bu jarayon bir tomonlama emas. Migrantlar yangi jamiyatga moslashishi bilan birga, qabul qiluvchi jamiyat ham turli madaniy guruhlar bilan muloqot qilish madaniyatini rivojlantirishi lozim.

Til bilimi integratsiyaning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, migrantlarning huquq va majburiyatlari haqida ma'lumotga ega bo'lishi, mehnat qonunchiligini bilishi va davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyati ham muhim.

Ijtimoiy integratsiya yetarli darajada ta'minlanmagan hollarda migrantlar yopiq ijtimoiy guruhlariga ajralib qolishi, diskriminatsiya yoki ijtimoiy chetlashuv holatlari yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli migratsiya siyosatida migrantlarni qabul qilish bilan bir qatorda ularni integratsiya qilishga ham alohida e'tibor qaratilishi zarur.

Global migratsiyaning jiddiy muammolaridan biri noqonuniy migratsiyadir. Qonuniy migratsiya kanallari yetarli bo'lmagan yoki migratsiya jarayonini tartibga solish mexanizmlari murakkab bo'lgan hollarda insonlar noqonuniy yo'llardan foydalanishi mumkin.

Noqonuniy migratsiya odamlarning ekspluatatsiya qilinishi, soxta hujjatlardan foydalanish, odam savdosi va mehnat huquqlarining buzilishi kabi xavflarni kuchaytiradi.

Shu sababli davlatlar migratsiyani nazorat qilishda faqat cheklov choralariga tayanib qolmasligi kerak. Qonuniy va xavfsiz migratsiya kanallarini kengaytirish, migrantlarga ishonchli axborot berish, mehnat shartnomalarining shaffofligini ta'minlash va rekruting kompaniyalari faoliyatini nazorat qilish muhim.

Migratsiya xavfsizligi inson xavfsizligi bilan birgalikda ko'rib chiqilishi lozim. Migrantning huquqlari himoya qilingandagina migratsiya jarayoni barqaror va samarali bo'ladi.

Dunyodagi qurolli mojarolar, siyosiy inqirozlar va tabiiy ofatlar majburiy migratsiyaning asosiy sabablaridan hisoblanadi. Majburiy migrantlar o'z xohishi bilan emas, balki hayoti va xavfsizligini saqlab qolish uchun yashash joyini tark etadilar. Shu sababli ular iqtisodiy migrantlardan farqli ravishda alohida huquqiy va ijtimoiy himoyaga muhtoj bo'ladi.

Qochoqlar masalasi bir mamlakatning ichki muammosi emas, balki xalqaro hamkorlikni talab qiluvchi global masaladir. Qochoqlarni qabul qiluvchi davlatlar ularni vaqtincha joylashtirish, tibbiy va gumanitar yordam ko'rsatish, ta'lim bilan ta'minlash va xavfsizligini himoya qilish kabi vazifalarni bajaradi.

Majburiy migratsiya muammosini uzoq muddatda hal qilish uchun uning asosiy sabablarini bartaraf etish, tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash, iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni kuchaytirish zarur.

Raqamli texnologiyalar migratsiya jarayonlarini ham o'zgartirmoqda. Bugungi kunda insonlar internet orqali xorijiy mamlakatlardagi ish o'rinlari, ish haqi, yashash sharoitlari va huquqiy talablar haqida ma'lumot olishlari mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlar migrantlar o'rtasida axborot almashinuvining muhim vositasiga aylandi. Bir mamlakatda ishlayotgan migrant o'z tajribasi orqali boshqa insonlarning migratsiya qarorlariga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Raqamli texnologiyalar davlat migratsiya boshqaruvida ham samarali qo'llanishi mumkin. Elektron vizalar, raqamli mehnat shartnomalari, elektron ro'yxatga olish tizimlari va migratsiya ma'lumotlarining yagona bazalari jarayonlarni shaffoflashtirishi mumkin.

Biroq raqamlashuv bilan birga shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, kiberxavfsizlik va raqamli tengsizlik masalalari ham dolzarb bo'lib qolmoqda.

Migratsiya turli xalqlar va madaniyatlar o'rtasidagi aloqalarni kuchaytiradi. Migrantlar o'z milliy tili, urf-odatlarini, taomlari, san'ati va madaniy qadriyatlarini yangi jamiyatga olib kiradi.

Bu jarayon madaniy xilma-xillikni boyitishi mumkin. Turli madaniyatlar o'rtasidagi muloqot bag'rikenglik, o'zaro hurmat va madaniy almashinuvni rivojlantiradi.

Biroq madaniy farqlar ba'zan ijtimoiy tushunmovchiliklarga ham sabab bo'lishi mumkin. Shuning uchun integratsiya siyosatining asosiy maqsadi migrantlarni o'z madaniy xususiyatlaridan voz kechishga majburlash emas, balki umumiy fuqarolik qadriyatlarini asosida hamjihat jamiyatni shakllantirishdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbekiston ham zamonaviy xalqaro migratsiya jarayonlarining faol ishtirokchilaridan biri hisoblanadi. Mamlakat fuqarolarining xorijda mehnat qilishi, xorijiy fuqarolarning O'zbekistonga kelishi, talabalar va mutaxassislarning xalqaro harakati migratsiya jarayonlarining turli shakllarini namoyon etadi.

Mehnat migratsiyasi O'zbekiston iqtisodiyoti va aholisining ijtimoiy hayotida muhim o'rin tutadi. Xorijda ishlayotgan fuqarolarning mamlakatga yuborgan mablag'lari ko'plab oilalarning daromad manbalaridan biri bo'lib xizmat qiladi.

Shu bilan birga, mehnat migratsiyasi bilan bog'liq ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, migrantlarning huquqiy savodxonligini oshirish, xorijiy mehnat bozorlariga chiqishdan oldin kasbiy tayyorgarlikni kuchaytirish, til o'rgatish, xavfsiz mehnat migratsiyasini ta'minlash va qaytib kelgan migrantlarni ish bilan ta'minlash muhim vazifalardan hisoblanadi.

O'zbekiston uchun istiqbolli yo'nalishlardan biri mehnat migratsiyasini tashkillashtirilgan va qonuniy shaklga o'tkazishdir. Xorijiy davlatlar bilan mehnat migratsiyasi sohasida kelishuvlarni kengaytirish, fuqarolarni kasbga o'qitish va xorijiy ish beruvchilarning talablariga mos mutaxassislar tayyorlash migratsiya samaradorligini oshiradi.

Shuningdek, xorijda mehnat qilib qaytgan fuqarolarning tajribasidan milliy iqtisodiyotda foydalanish muhim. Ularga tadbirkorlik boshlash, kasbiy faoliyatini davom ettirish va investitsiya kiritish uchun qulay shart-sharoitlar yaratilishi lozim.

Zamonaviy migratsiya jarayonlarining ko'lamini va murakkabligini hisobga olgan holda quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin.

Fuqarolarning xorijga chiqishi uchun qonuniy, shaffof va xavfsiz mexanizmlar yaratilishi kerak. Davlatlar o'rtasida mehnat migratsiyasi bo'yicha ikki tomonlama va ko'p tomonlama kelishuvlar sonini ko'paytirish maqsadga muvofiq.

Xorijga ishlash uchun ketayotgan fuqarolarga til, kasbiy malaka, mehnat qonunchiligi, madaniy muhit va xavfsizlik qoidalarini bo'yicha maxsus kurslar tashkil etilishi zarur.

Migrantlar mehnat shartnomasini tuzish, ish haqi, dam olish vaqti, tibbiy yordam va huquqiy himoya masalalari bo'yicha yetarli ma'lumotga ega bo'lishi lozim.

Migrantlar huquqlari buzilgan hollarda ularga huquqiy yordam ko'rsatadigan muassasalar faoliyatini kuchaytirish zarur. Xorijiy davlatlarda konsullik va mehnat attasheligi mexanizmlaridan samarali foydalanish muhim.

Mehnat migratsiyasi uchun tayyorlanayotgan kadrlar xorijiy davlatlarning real ehtiyojlariga mos kasblarga o'qitilishi kerak. Texnik kasblar, tibbiyot, qurilish, xizmat ko'rsatish, logistika, axborot texnologiyalari kabi sohalarda malakali kadrlar tayyorlash migrantlarning raqobatbardoshligini oshiradi.

Xorijdan qaytgan fuqarolarni ish bilan ta'minlash, tadbirkorlikka jalb qilish va ularning xorijda orttirgan ko'nikmalaridan foydalanish bo'yicha maxsus dasturlarni rivojlantirish zarur.

Migrantlar tomonidan yuborilayotgan mablag'larni faqat iste'molga emas, balki ta'lim, kasbiy tayyorgarlik, uy-joy, kichik biznes va investitsiyalarga yo'naltirish uchun moliyaviy mexanizmlar yaratish maqsadga muvofiq.

Xorijda ishlayotgan yuqori malakali mutaxassislar bilan aloqalarni saqlab qolish, ularni ilmiy-tadqiqot, ta'lim va innovatsion loyihalarga jalb qilish zarur.

Migratsiya jarayonlari haqida ishonchli va muntazam ma'lumotlar bazasini shakllantirish davlat siyosatini samarali rejalashtirish uchun muhimdir. Zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalangan holda migratsiya statistikasini yaxshilash lozim.

Qabul qiluvchi mamlakatlarda migrantlarni tilga, madaniyatga va mahalliy qonunchilikka moslashtirish dasturlarini kuchaytirish zarur.

Noqonuniy migratsiyadan foydalanib, insonlarni ekspluatatsiya qiluvchi shaxslar va tashkilotlarga qarshi xalqaro hamkorlikni kuchaytirish kerak.

Migratsiya bir davlatning o'zi hal qila oladigan masala emas. Migrantlarni yuboruvchi, qabul qiluvchi va tranzit davlatlar o'rtasida doimiy axborot almashinuvi va hamkorlik mexanizmlarini rivojlantirish zarur.

Xulosa o'rnida qo'yidagilarni keltirib o'tishimiz mumkin, migratsiya jarayonlarining globallashuvi XXI asrning eng muhim ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda insonlarning mamlakatlar va mintaqalar o'rtasida harakatlanishi jahon

iqtisodiyoti, mehnat bozori, demografik jarayonlar, madaniy munosabatlar va davlatlararo aloqalarga katta ta'sir ko'rsatmoqda.

Migratsiyaning asosiy harakatlantiruvchi kuchlari sifatida iqtisodiy tafovutlar, mehnat bozoridagi talab va taklif nomutanosibligi, demografik o'zgarishlar, ta'lim imkoniyatlari, siyosiy beqarorlik, urushlar, ijtimoiy va ekologik omillarni ko'rsatish mumkin.

Globallashuv migratsiya jarayonlarining geografiyasini kengaytirib, uning shakllarini ham xilma-xillashtirmoqda. Mehnat migratsiyasi bilan bir qatorda ta'lim migratsiyasi, oilaviy migratsiya, mavsumiy migratsiya, yuqori malakali mutaxassislar migratsiyasi, majburiy migratsiya va ekologik migratsiya kabi shakllar tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Migratsiyaning ijobiy jihatlari juda ko'p. U mehnat resurslarini samarali taqsimlash, ishsizlikni kamaytirish, mehnat bozoridagi ehtiyojni qondirish, migrantlarning oilalariga qo'shimcha daromad manbalari yaratish, pul o'tkazmalari orqali iqtisodiy faollikni oshirish va madaniy almashinuvni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, migratsiyaning salbiy oqibatlarini ham inkor etib bo'lmaydi. Noqonuniy migratsiya, odam savdosi, mehnat ekspluatatsiyasi, migrantlar huquqlarining buzilishi, ijtimoiy integratsiya muammolari, «aqlar oqimi» va demografik nomutanosibliklar shular jumlasidandir.

Shu sababli zamonaviy davlatlar migratsiyaga faqat xavf yoki muammo sifatida emas, balki to'g'ri boshqarilgan taqdirda iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyot omili sifatida yondashishi lozim. Migratsiya siyosati inson huquqlari, milliy manfaatlar va xalqaro hamkorlik tamoyillariga asoslanishi kerak.

Ayniqsa, qonuniy mehnat migratsiyasini rivojlantirish, migrantlarni xorijga chiqishdan oldin kasbiy va huquqiy jihatdan tayyorlash, ularning mehnat huquqlarini himoya qilish, xorijda ishlab qaytgan fuqarolarni reintegratsiya qilish va migratsiyadan keladigan iqtisodiy samarani oshirish muhim vazifalardan hisoblanadi.

O'zbekiston sharoitida ham migratsiya jarayonlarini samarali boshqarish alohida ahamiyatga ega. Xorijda mehnat qilayotgan fuqarolarning huquqlarini himoya qilish, ularni talab yuqori bo'lgan kasblarga tayyorlash, xorijiy tillarni o'rgatish, qonuniy mehnat shartnomalarini kengaytirish va migratsiyadan qaytgan fuqarolarni milliy iqtisodiyotga faol jalb qilish zarur.

Umuman olganda, migratsiyani to'xtatish yoki cheklash emas, balki uni xavfsiz, qonuniy, tartibli va samarali boshqarish zamonaviy migratsiya siyosatining asosiy maqsadi bo'lishi lozim. Migratsiya jarayonlarining globallashuvi sharoitida davlatlar o'rtasidagi hamkorlik qanchalik yuqori bo'lsa, migratsiyaning ijobiy imkoniyatlaridan foydalanish va uning salbiy oqibatlarini kamaytirish imkoniyatlari ham shunchalik kengayadi.

Shunday qilib, XXI asrda migratsiya insoniyat taraqqiyotining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. U iqtisodiyot, demografiya, ijtimoiy munosabatlar va madaniyat bilan chambarchas bog'liq bo'lgan murakkab global jarayondir. Migratsiyani ilmiy asosda o'rganish, davlatlararo hamkorlikni rivojlantirish va inson huquqlariga asoslangan samarali

migratsiya siyosatini shakllantirish kelgusida jahon hamjamiyati oldida turgan muhim vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. United Nations. International Migration and Development: International Migration Reports. - New York: United Nations.
2. International Organization for Migration. World Migration Report. - Geneva: IOM.
3. International Labour Organization. International Labour Migration: Policies and Trends. - Geneva: ILO.
4. Castles S., de Haas H., Miller M. J. The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. - London: Palgrave Macmillan.
5. Massey D. S. va boshqalar. Theories of International Migration: A Review and Appraisal. - Population and Development Review.
6. Ravenstein E. G. The Laws of Migration. - Journal of the Statistical Society.
7. Sassen S. The Mobility of Labor and Capital. - Cambridge University Press.
8. Stalker P. The Work of Strangers: A Survey of International Labour Migration. - International Labour Organization.
9. World Bank. Migration and Development Brief. - Washington, D.C.
10. O'zbekiston Respublikasining migratsiya, mehnat munosabatlari va aholi bandligi sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlari.
11. O'zbekiston Respublikasi statistika sohasiga oid rasmiy ma'lumotlar.
12. Xalqaro migratsiya va demografik jarayonlarga bag'ishlangan ilmiy-tadqiqot ishlari va maqolalar.